

CODUL DE ETICĂ ȘI DEONTOLOGIE ÎN MUZEU: ATITUDINEA FAȚĂ DE PERSOANELE CU DIZABILITĂȚI

CODE OF ETHICS AND DEONTOLOGY IN THE MUSEUM: ATTITUDE TOWARDS PERSONS WITH DISABILITIES

Elena COJOCARI, directoare adjunctă,

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

doctorandă, Universitatea Valahia, Târgoviște

ORCID ID: 0009-0004-5033-9536

REZUMAT: *Etica și deontologia muzeală sunt fundamentele activității muzeelor și ghiduri esențiale pentru gestionarea corectă a relațiilor cu publicul, inclusiv persoanele cu dizabilități. Codul de etică al ICOM, care constituie un reper important pentru muzeele din întreaga lume, subliniază responsabilitatea socială a muzeelor față de comunitate, punând accent pe incluziune, respect și echitate în interacțiunea cu toți vizitatorii. Această lucrare se concentrează asupra principiilor etice și deontologice care reglementează relația muzeelor cu persoanele cu dizabilități, evidențiind importanța unei abordări respectuoase și empatică, pentru a evita orice formă de discriminare sau excludere socială.*

Cuvinte-cheie: *muzeu, cod de etică și deontologie, drepturile persoanelor cu dizabilități, egalitate de șanse, accesibilitate;*

ABSTRACT: *Museum ethics and deontology are the foundations of museum activity and essential guides for managing relationships with the public, including people with disabilities. The ICOM Code of Ethics, which serves as an important reference for museums worldwide, emphasizes the social responsibility of museums toward the community, focusing on inclusion, respect, and equity in interactions with all visitors. This paper highlights the ethical and deontological principles that govern the relationship between museums and people with disabilities, emphasizing the importance of a respectful and empathetic approach to avoid any form of discrimination or social exclusion.*

Keywords: *museum, code of ethics and deontology, rights of persons with disabilities, equality of opportunities, accessibility.*

Într-o societate modernă, protejarea drepturilor persoanelor cu dizabilități reprezintă o prioritate esențială, consfințită prin numeroase acte normative internaționale, europene și naționale. Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CRPD) [1, p. 5-7], ratificată de Republica Moldova, garantează accesul egal la viața culturală și promovează eliminarea barierelor fizice, informaționale și sociale care împiedică participarea deplină a acestei categorii sociale. În completare, legislația națională, prin Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități [2] și Legea nr. 121/2012 privind asigurarea egalității [3], interzice orice formă de discriminare și stabilește obligația instituțiilor publice, inclusiv muzeele, de a asigura accesibilitatea spațiilor și serviciilor.

Pe de altă parte, articolul 30 al Convenției ONU [4] subliniază dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa la viața culturală în condiții de egalitate. Acest principiu este susținut și de Standardele Europene de Accesibilitate, care încurajează muzeele să implementeze infrastructură adaptată și să dezvolte politici și practici incluzive. În acest context, muzeele nu sunt doar spații de conservare a patrimoniului, ci și actori sociali care trebuie să asigure un mediu accesibil, respectuos și incluziv pentru toate categoriile de vizitatori.

Cu toate acestea, în practică, există multiple provocări legate de implementarea acestor norme, de la lipsa unei infrastructuri accesibile la deficiențe în formarea personalului privind interacțiunea cu persoanele cu dizabilități. În aceste condiții, elaborarea și aplicarea unui *Cod de Etică și Deontologie* devine o necesitate imperativă, oferind un cadru unitar de reguli și principii care să ghideze atitudinea personalului muzeal față de vizitatorii cu dizabilități.

Astfel, tema cercetării răspunde unei nevoi stringente de a îmbina cadrul normativ cu bunele practici în domeniul muzeal, având ca scop final promovarea incluziunii și respectarea drepturilor fundamentale ale tuturor vizitatorilor. Această temă abordează, de asemenea, responsabilitatea socială a muzeelor și contribuie la îndeplinirea angajamentelor internaționale și naționale ale Republicii Moldova privind drepturile omului.

Un cod de etică reprezintă un set de principii și reguli menite să ghideze comportamentul profesional al angajaților unei organizații, promovând integritatea, transparența, respectul și responsabilitatea. În context muzeal, codul de etică asigură un cadru moral și profesional prin care personalul se raportează la public, patrimoniul și la colegi, cu scopul de a menține standarde ridicate de conduită și servicii. [5]

În mod specific, respectarea codului de etică și deontologie față de persoanele cu dizabilități este o componentă esențială în garantarea accesibilității și a egalității de șanse. Aceasta derivă din obligațiile legale și morale ale muzeelor de a asigura un mediu incluziv și de a respecta drepturile fundamentale ale tuturor vizitatorilor, indiferent de capacitățile lor fizice sau cognitive. [6]

Respectarea codului de etică în muzeu contribuie la eliminarea discriminării și la promovarea incluziunii: conform Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și altor acte normative relevante, muzeele au responsabilitatea de a asi-

gura acces egal la patrimoniul cultural. Codul de etică oferă cadrul prin care se elimină barierele fizice, informaționale și sociale, promovând respectul față de diversitate. În acest context, muzeele creează produse culturale accesibile tuturor persoanelor, indiferent de necesitate.

Prezentarea expozițiilor muzeale pentru persoanele cu dizabilități de vedere necesită adaptări care să asigure o experiență semnificativă și accesibilă. Acestea includ utilizarea simțurilor precum atingerea și auzul, oferind metode interactive și tehnologii asistive. Iată câteva modalități eficiente:

- ✓ Tururi ghidate tactile: persoanele nevăzătoare pot explora replici ale exponatelor sau piese autentice special selectate prin atingere. Este important ca obiectele tactile să fie însoțite de explicații detaliate din partea ghizilor, descriind contextul, materialele și semnificația artefactelor.
- ✓ Descrieri audio detaliate: prin utilizarea ghidajelor audio sau aplicațiilor mobile, vizitatorii pot primi descrieri amănunțite ale exponatelor și ale spațiilor expoziționale. Aceste înregistrări trebuie să includă explicații clare despre dimensiunile, culorile, texturile și alte detalii relevante.
- ✓ Panouri explicative în Braille: etichetele și panourile informative ale expoziției pot fi transcrise în Braille, astfel încât informațiile esențiale să fie accesibile persoanelor cu deficiențe de vedere.
- ✓ Modele tridimensionale: crearea de machete sau modele 3D ale exponatelor sau ale spațiilor expoziționale permite vizitatorilor nevăzători să înțeleagă structura și detaliile obiectelor prin atingere. De exemplu, clădirile istorice pot fi reprezentate în miniatură pentru a ilustra arhitectura.
- ✓ Experiențe senzoriale: completarea prezentării cu elemente auditive (muzică, sunete ambientale) sau olfactive (mirosuri specifice unui anumit context istoric sau cultural) îmbogățește experiența și ajută la înțelegerea tematicii expoziției.
- ✓ Ghidaj personalizat: personalul muzeal pregătit să lucreze cu persoanele nevăzătoare poate oferi tururi personalizate, explicând detaliile expoziției și răspunzând întrebărilor într-un mod adaptat.
- ✓ Realitatea augmentată și virtuală: utilizarea tehnologiei pentru a oferi experiențe audio-tactile interactive. De exemplu, hărți audio interactive sau realitate augmentată pentru a simula senzația de atingere a unui obiect expus.
- ✓ Materiale educative adaptate: broșuri sau ghiduri în format Braille sau audio, oferite la intrare, care explică structura expoziției și principalele puncte de interes.

Prin implementarea acestor metode, muzeele pot oferi o experiență inclusivă, asigurând că patrimoniul cultural este accesibil și persoanelor cu dizabilități de vedere. La fel de importantă este și atitudinea empatică a lucrătorilor muzeali. În urma discuției cu membrii **Asociației Nevăzătorilor din Moldova** am elaborat o serie de

cerințe care ar facilita vizita lor la muzeu. Astfel, am stabilit că comportamentul personalului muzeal față de persoanele nevăzătoare trebuie să fie ghidat de respect și o bună înțelegere a nevoilor lor specifice. Conducerea unei persoane nevăzătoare prin muzeu este o activitate care necesită atenție, răbdare și coordonare. Personalul ar trebui: să se prezinte verbal și să explice clar ce urmează să facă; să utilizeze termeni simpli și direcționali („la stânga/dreapta” sau „direct înainte”); să evite mișcările bruște sau schimbările neașteptate de direcție; să ofere timp suficient pentru explorarea tactilă, în cazul exponatelor adaptate.

Este esențial să se evite comportamentele care ar putea crea disconfort sau senzația de discriminare. Ghidul trebuie să întrebe persoana nevăzătoare cum poate oferi ajutorul necesar, fără a impune soluții. O întrebare simplă precum „Cum vă pot fi de ajutor?” transmite respect și deschidere. Evitarea tonului condescendent sau tratamentul infantil este crucial. Dacă o persoană nevăzătoare solicită ghidaj, aceasta trebuie să fie întrebată cum preferă să fie condusă, de exemplu prin contactul cu brațul ghidului.

Conducerea prin muzeu trebuie realizată cu grijă. Ghidul poate oferi brațul său persoanei nevăzătoare, astfel încât aceasta să meargă în spatele ghidului, ceea ce ajută la evitarea obstacolelor.

Indicațiile clare sunt esențiale. Se recomandă descrierea mediului înconjurător, cum ar fi: „Urmează trei trepte în față” sau „În stânga avem o masă tactilă cu obiecte istorice”. Mișcarea prin spații înguste trebuie semnalată, iar pașii ghidului ar trebui să fie constanți și adaptați ritmului vizitatorului. Personalul trebuie să ofere descrieri complete ale exponatelor, incluzând detalii despre mărime, formă, culoare, textură și context cultural. De exemplu: „Acest vas ceramic are o formă rotundă, cu o textură poroasă și motive decorative ondulate pe suprafață”. Fiecare persoană nevăzătoare are nevoi unice; de aceea, personalul trebuie să fie empatic și răbdător. Este important să nu se grăbească, să asculte întrebările și să ofere răspunsuri clare și complete.

În raport cu persoanele cu dizabilități de vedere se impun respectarea unor norme etice specifice:

- ✓ Confidențialitatea: este interzisă discutarea condiției persoanei nevăzătoare cu alte persoane fără acordul acesteia.
- ✓ Atitudinea respectuoasă: persoana nevăzătoare trebuie tratată ca orice alt vizitator, fără compătimire sau ton protector.
- ✓ Autonomia: se respectă deciziile vizitatorului și se evită asumarea că acesta este complet dependent de ajutor.
- ✓ Respectarea demnității și a drepturilor persoanei, fără a face presupuneri legate de dizabilitatea acesteia.
- ✓ Evitarea limbajului discriminatoriu sau jignitor.
- ✓ Asigurarea accesului echitabil la informații și experiențe.
- ✓ Promovarea incluziunii culturale, oferind o experiență comparabilă cu cea a celorlalți vizitatori.

Respectarea normelor etice specifice în raport cu persoanele cu dizabilități de vedere este esențială pentru asigurarea unui mediu muzeal incluziv și accesibil. Aceste norme garantează nu doar dreptul la demnitate și autonomie, dar și la o experiență culturală echitabilă, care să reflecte respectul față de diversitate. Tratarea persoanelor nevăzătoare cu respect, fără compătimire sau stereotipuri, contribuie la eliminarea barierelor psihologice și sociale, oferind acestora o participare activă la viața culturală. În plus, asigurarea confidențialității, evitarea limbajului discriminatoriu și respectarea drepturilor fundamentale ale vizitatorilor contribuie la consolidarea unui climat de încredere și respect reciproc, esențial pentru o societate echitabilă și inclusivă. În acest fel, muzeele devin adevărate spații de învățare și explorare pentru toți vizitatorii, indiferent de capacitățile lor fizice.

Prezentarea expozițiilor muzeale pentru persoanele cu dizabilități de auz necesită adaptări care să permită acestora să aibă o experiență completă și accesibilă, utilizând alte modalități de comunicare și tehnologie asistivă. În urma discuției cu membrii Asociației Surzilor din Republica Moldova, prezint câteva modalități eficiente ce ar facilita vizitarea expozițiilor muzeale :

- ✓ Tururi ghidate cu limbajul semnelor: oferirea unor tururi ghidate de către personal instruit în limbajul semnelor este o modalitate esențială de a asigura accesul vizitatorilor cu deficiențe de auz. Ghidul va transmite informațiile despre expoziție prin semne și va explica detalii importante ale exponatelor, oferind o experiență interactivă și completă.
- ✓ Aplicații mobile și dispozitive de asistență: aplicațiile pentru telefoane mobile pot fi dezvoltate pentru a oferi ghidaje vizuale, însoțite de texte scrise, care descriu exponatele și oferă informații suplimentare. De asemenea, muzeele pot furniza dispozitive de asistență, precum tablete sau căști, care permit accesul la informațiile subtitrate sau la tururi ghidate în limbajul semnelor.
- ✓ Panouri informative vizuale și multimedia: instalarea panourilor informative care includ texte clare și imagini descriptive ajută vizitatorii să înțeleagă mai bine contextul expozițiilor. De asemenea, utilizarea de ecrane multimedia, care includ combinații de texte, imagini și video (cu subtitrări ori translații mimico-gestuale), poate oferi o experiență mai completă și accesibilă pentru persoanele cu dizabilități de auz.
- ✓ Workshopuri interactive: organizarea de ateliere interactive sau activități educaționale care nu depind de sunet, dar care utilizează mijloace vizuale și tactile, poate contribui la integrarea completă a vizitatorilor cu deficiențe de auz. Acestea pot include jocuri, creație de artizanat sau activități bazate pe obiectele expuse, unde participanții pot interacționa direct cu artefactele.

- ✓ Interpreți în limbajul semnelor pentru evenimente speciale: la vernisaje sau evenimente speciale, muzeele pot invita interpreți pentru limbajul semnelor, care să traducă discursurile și prezentările, asigurând accesul complet al persoanelor cu deficiențe de auz la informațiile importante. Aceste sesiuni pot include și tururi ghidate speciale pentru persoane cu dizabilități de auz.
- ✓ Desene și ilustrații detaliate: utilizarea de desene sau ilustrații explicative pe panouri sau afișe poate ajuta vizitatorii să înțeleagă mai bine expozițiile, mai ales când sunt prezentate piese care necesită un context vizual clar.

Prin implementarea acestor metode, muzeele pot deveni mai accesibile și pot oferi o experiență echitabilă tuturor vizitatorilor, indiferent de dizabilitățile lor de auz. Adaptarea expozițiilor și utilizarea tehnologiilor asistive sunt esențiale pentru a promova incluziunea și pentru a permite o explorare activă și informată a patrimoniului cultural.

Este important ca personalul muzeal să inițieze o interacțiune respectuoasă cu persoanele cu dizabilități de auz și vorbire, fără a face presupuneri despre capacitățile sau nevoile vizitatorului. Oferirea unui ajutor clar și disponibil este esențială, de exemplu, un gest simplu, precum a întreba cu ajutorul interpretului mimico-gestual: „Cum vă pot ajuta?” sau a oferi un zâmbet și contact vizual, transmite deschidere. Personalul muzeal trebuie să fie răbdător și să ofere suficient timp vizitatorilor surdo-muti pentru a înțelege și a se exprima. În interacțiunile cu aceștia, nu trebuie să existe presiunea de a răspunde/interacționa rapid, iar personalul trebuie să asigure un climat relaxat și deschis. Muzeele ar putea folosi aplicații mobile, tablete sau alte dispozitive care ar permite persoanelor surdo-mute să acceseze informații suplimentare sau să participe la tururi ghidate interactive. Aceste tehnologii pot oferi subtitrări, traducere în limbajul semnelor sau transcrierea în timp real a discuțiilor.

Etica și deontologia muzeală sunt pilonii fundamentali care ghidează activitatea muzeelor, asigurându-le responsabilitatea socială față de comunitate și promovând relații corecte și respectuoase cu publicul. Codul de etică al ICOM, recunoscut la nivel global, subliniază importanța includerii și respectării diversității în toate formele sale, garantând accesul echitabil la cultura și patrimoniul uman. În acest context, muzeele au datoria de a adopta principii etice și deontologice care să asigure un tratament echitabil și accesibil tuturor vizitatorilor, incluzând persoanele cu dizabilități [7, p. 339-346].

Astfel, o abordare respectuoasă și empatică, care respectă autonomia și demnitatea fiecărei persoane, este esențială pentru evitarea oricăror forme de discriminare sau excludere socială. Această lucrare evidențiază rolul muzeelor ca instituții incluzive, care, prin aplicarea principiilor etice și deontologice, pot contribui la crearea unui mediu cultural accesibil, în care toți vizitatorii, indiferent de dizabilitățile lor, pot beneficia de o experiență completă și semnificativă. Implementarea corectă a acestor norme nu doar că îmbogățește viața culturală a societății, dar promovează și un climat de respect, egalitate și diversitate, esențial pentru dezvoltarea unei societăți incluzive.

Referințe bibliografice:

1. Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CRPD). Disponibil: <https://cnddcm.gov.md/wp-content/uploads/2019/12/Conven%C8%9Bia-ONU-privind-drepturile-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi.pdf> (accesat 04.10.2024).
2. Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83915&lang=ro (accesat 04.10.2024).
3. Legea nr. 121/2012 privind asigurarea egalității. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141518&lang=ro (accesat 04.10.2024).
4. Articolul, Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități. Disponibil: <https://www.consiliuldemonitorizare.ro/conventia-onu/conventia-onu-in-limba-romana/> (accesat 07.11.2024).
5. VIDAL, S. Ce este Codul Etic? Care sunt obiectivele Codului Etic? (30.08.2023). Disponibil: <https://tecnobits.com/ro/care-este-codul-de-etic%C4%83-care-sunt-obiectivele-codului-de-etic%C4%83/> (accesat 04.12.2024).
6. Codul de conduită etică a personalului din cadrul Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”. Disponibil: <https://muzeul-satului.ro/wp-content/uploads/2022/10/conduita-etica.pdf> (accesat 04.11.2024).
7. PLOȘNIȚĂ, E. Principiile Codului deontologic al ICOM și unele probleme de etică profesională din sistemul muzeal al Republicii Moldova. În: Tyragetia. Serie nouă, Numărul 2(28), 2019. ISSN 1857-0240 /ISSNe 2537-6330.